

Broedvogelinventarisatie van het landgoed Waterland in 1992

Fred Hopman

Inleiding

In het voorjaar van 1992 werden de landgoederen Waterland en Meervliet op broedvogels geïnventariseerd door Jan Visser, Peter de Jong en Fred Hopman. De resultaten daarvan leest u in dit verslag. Daarbij worden de gevonden aantallen vergeleken met een voorgaande inventarisatie (1986) en wordt er informatie gegeven over het ecologisch beheer dat sinds de vorige inventarisatie gevoerd is op Meervliet. Peter zorgde voor de informatie op dit gebied. De inventarisatie en interpretatie is verricht volgens de richtlijnen van de BMP-handleiding van SOVON. Tot slot wordt er ingegaan op de vogelpopulatie van het aangrenzende Hoogergeest en het nabijgelegen Schoonenberg.

Korte geschiedenis en omschrijving van het gebied

Het landgoed Waterland is een historische buitenplaats bestaande uit een noordelijk deel genaamd Meervliet en een zuidelijk deel, Waterland. In 1717 kocht Gerrit Corver, oud-schepen van Amsterdam, een boerenhofstede die verbouwd werd tot herenhuis. Tussen 1721 en 1781 werd het park strak en geometrisch aangelegd. Een goede indruk van deze stijl geeft het aangrenzende Beeckesteijn. De (natuurlijker aandoende) Engelse landschapsstijl waarin het park nu verkeert, ontstond tussen 1781 en 1791. Meervliet werd in 1926 bij Waterland gevoegd. De eerste eigenaar van de buitenplaats Meervliet is hoogstwaarschijnlijk Louis Trip geweest, een koopman 'in waepenen, geschut, cogels en ammonitie', die Meervliet in 1681 kocht. Sinds 1984 is het huis Waterland eigendom van de familie Fopma. Het park wordt door de tuinman L. Maarsen en Stichting Ecologisch Beheer voor een deel onderhouden en is verbonden aan de Stichting tot Behoud van Particulier Historische Buitenplaatsen. Deze stichting richt zich vooral op de cultuurhistorische en landschappelijke waarden, terwijl de Stichting Ecologisch Beheer voor de natuurwaarden zorg draagt. De buitenplaats is gedeeltelijk toegankelijk voor kaarthouders van Natuurmonumenten. Het gebied bestaat uit een afwisselend parklandschap van 32.7 ha. met Linden-, Beuken- en Eikenlanen, verspreid staande oude bomen, open gazons, Rhododendronpartijen, stinzeplanten en gemengde bospercelen.

Het beheer

Voor Waterland werd in 1987 een tienjarig beheersplan opgesteld, waarbij zowel cultuurhistorische, landschappelijke als natuurwaarden naar voren komen. Voor de ontwikkeling van de vogelstand waren de volgende onderdelen het meest belangrijk:

1. de bestrijding van ongewenste bosopslag en beheer van bosgedeelten;
2. het beheer van gazons en graslanden;
3. het beheer van vijvers en waterpartijen.

Ad 1) Explosieve toename van opslag van Esdoorn en Amerikaanse Vogelkers wordt bestreden. De methode die daarbij goed voldoet is jaarlijks, op een hoogte van anderhalve meter, de vogelkers af te slaan, bij twee of meer nieuwe uitlopers is de groei-kracht met de helft verminderd. Met het verdwijnen van de kroon sterft ook het grootste deel van het wortelstelsel en komen de planten op den duur los te staan. Tevens is het afza-gen van zaaddragende heesters een goede vorm van bestrijding. Een andere goede bestrijdingsmanier is bodemverstoring tegen-gaan en het stimuleren van de bosfauna met behulp van takken, stammen en plaggen. Behalve een groter aanbod aan schuilplaat-sen en nestmogelijkheden worden ook mogelijkheden geboden voor een grotere soortenrijkdom aan insecten en vlinders. Bosmui-zen, die het zaad van de vogelkers wegvreten, zorgen dat er na circa drie jaar geen uitzaaiing meer plaats vindt. Gefaseerde vervanging van de ongewenste soorten vindt plaats op twee ma-nieren: aanplant en natuurlijke verjonging. Dit gebeurt op plaatsen die passen in de historische context van het landgoed of binnen het verhogen van de natuurwaarden. Onderhoud aan oude bomen wordt beperkt ten behoeve van vogels die in hollen broeden.

Ad 2) Het huidige beheer van de graslanden blijft gehandhaafd, waarbij het regelmatig maaien wordt beperkt tot stroken die ter verpozing van de bezoekers dienen. De overgangsgebieden van bos naar gazon zijn het meest waardevol voor de vogels. Hier worden de werkzaamheden pleksgewijs en verspreid uitge-voerd om te zorgen dat er steeds voldoende dekking aanwezig is. Het grasveld wordt eens in de drie of vier jaar bemest met bladcompost, de weilanden met organisch materiaal. Om het par-keren door bezoekers en volkstuinbezitters op de grasvelden te voorkomen is een parkeerplaats aangelegd. Een aantal in het bos gelegen moestuintjes wordt omgevormd tot hooilandjes.

Ad 3) Vijvers en sloten worden regelmatig geschoond. Bij een grondwaterpeilstijging zal de poel in het gazon worden her-steld.

De bezoeken

In totaal werd het gebied 11 maal bezocht, waarvan gedurende één telling alleen Kauwen werden geteld. De weersomstandigheden waren over het algemeen optimaal te noemen (tabel 1). De tellingen duurden tussen de twee en drie uur, afhankelijk van het meetellen van de reigerkolonie.

Tabel 1. Bezoekschema broedvogelinventarisatie en weersomstandigheden, Waterland 1992.

Datum	Tijdsduur	Weer
29-2	22.00-23.00	NO 3; helder en koud
14-3	06.40-08.40	NW 5; zwaarbewolkt
29-3	07.00-09.45	W 2; halfbewolkt
3-4	17.00-18.00	NW 3; lichtbewolkt, zon
11-4	18.00-20.25	0; halfbewolkt
26-4	05.45-07.50	W 2; bewolkt
16-5	05.15-07.45	NO 3; onbewolkt, zacht
23-5	05.00-08.00	NO 1; onbewolkt, fris
2-6	20.30-22.15	NW 2; na regen
13-6	04.45-07.00	W 1; zonnig, ochtendnevel

De resultaten

De klapstukken onder de broedvogels waren ongetwijfeld Winterkoning en Merel, waarvan het aantal territoria ten opzichte van 1986 toenam van 20 naar 32 respectievelijk van 24 naar 35 (zie tabel 2). Opmerkelijke stijgingen in aantal vertoonden ook Houtduif, Grote Bonte Specht, Grote Lijster en mezen. Als nieuwkomers werden begroet: Waterhoen, Groene Specht, Matkop en Putter. Zes soorten werden niet meer als broedvogel vastgesteld, waarbij het verdwijnen van Tortel en Fitis het meest rigoureus was. Nachtegaal en Zanglijster halveerden in aantal. Dertien soorten namen toe en zestien soorten bleven ongeveer gelijk in aantal.

Gedurende de inventarisatie werd een aantal losse waarnemingen gedaan. De volgende zijn het vermelden waard: een Casarca in gezelschap van een Nijlgans, een Havik, Sperwer, Krakeenden en een Kanarie.

Tabel 2. Aantallen territoria in de broedvogelinventarisatie van Waterland, 1986 en 1992. W = deelgebied Waterland; M = deelgebied Meervliet. De toe/afname is procentueel.

Soort	W86	M86	Tot.	W92	M92	Tot.	Toe/afname
Blauwe Reiger	56		56	74		74	+ 32
Wilde Eend	4		4	2		2	+ 50
Nijlgans		1	1	1	1	2	+ 100
Waterhoen			0	1		1	n.v.t.
Holenduif	5	3	8	5	4	9	+ 13
Houtduif	8	4	12	13	8	21	+ 75
Turkse Tortel	4	2	6		2	2	- 67
Tortel	8	1	9			0	n.v.t.
Koekoek	1		1	1	1	2	+ 100
Bosuil	3		3	1	1	2	- 33
Grote B. Specht	2	1	3	8	4	12	+ 300
Kleine B. Specht	1		1			0	n.v.t.
Groene Specht			0	1	2	3	n.v.t.
Winterkoning	12	8	20	14	18	32	+ 60
Heggenus	3	2	5	2	4	6	+ 20
Roodborst	17	7	24	10	13	23	- 4
Nachtegaal	2	2	4	2		2	- 50
Merel	19	5	24	16	19	35	+ 46
Zanglijster	6	5	11	4	2	6	- 45
Grote Lijster	1	1	2	3	3	6	+ 200
Grasmus		1	1			0	n.v.t.
Tuinfluit	2	3	5	3	4	7	+ 40
Zwartkop	7	5	12	7	4	11	- 8
Tjiftjaf	7	5	12	5	5	10	- 17
Fitis	3	3	6			0	n.v.t.
Staartmees	1		1	3	1	4	+ 300
Glanskop	2	1	3	5	2	7	+ 133
Matkop			0	1	1	2	n.v.t.
Pimpelmees	9	5	14	9	9	18	+ 29
Koolmees	10	9	19	11	10	21	+ 11
Boomklever	3	2	5	5	3	8	+ 60
Boomkruiper	7	1	8	4	5	9	+ 13
Wielewaal		1	1			0	n.v.t.
Vlaamse Gaai	3	3	6	4	1	5	- 17
Ekster	2	1	3	2	4	6	+ 100
Kauw			38			67	+ 76
Zwarte Kraai	1	1	2	4	2	6	+ 200
Spreeuw	4	2	6	4	4	8	+ 33
Huisms		2	2		2	2	0
Vink	2	1	3	1	1	2	- 33
Groenling	1	2	3	3	1	4	+ 33
Putter			0		1	1	n.v.t.
Goudvink	1		1			0	n.v.t.
Totaal aantal soorten 1986:			39			1992: 37	

Discussie

Elke inventarisatie kan zowel prettige als onprettige verrassingen opleveren. Aangezien Meervliet tijdens de laatste inventarisatie ecologisch beheerd is en de winterkou niet noemenswaardig was, was de nieuwsgierigheid naar de groei van de aantallen zangvogels die van meer dekking en dood hout zouden kunnen profiteren groot.

De resultaten lijken deze verwachte groei te bevestigen. In Meervliet werden in 1986 in totaal 90 territoria vastgesteld, terwijl dit in 1992 gestegen was tot 138. Een toename dus van 53%. In het deelgebied Waterland nam het aantal territoria af van 161 in 1986 naar 152 in 1992, de Blauwe Reiger en Kauw hierbij buiten beschouwing latend. Dit is een afname van 6%. Bij sommige soorten (bijv. Roodborst) is duidelijk een verschuiving richting Meervliet waar te nemen, bij een aantal andere soorten (bijv. Pimpelmees) is er een toename van het aantal territoria. De conclusie lijkt gerechtvaardigd om te stellen dat het gevoerde beheer een positief effect op de vogelstand heeft.

Voorstanders van afschot van kraaiachtigen moet ik teleurstellen. Ondanks een toename van het aantal territoria schenen de overige vogelsoorten echter niet veel te lijden te hebben van deze toegenomen 'kraai-minaliteit'. Het aantal overige territoria steeg immers van 296 naar 347. (Als tegenargument zullen de schutters natuurlijk inbrengen dat bij afschot het aantal territoria van de overige soorten nog hoger geweest zou zijn).

Als een soort verdwijnt uit een gebied of in een beduidend lager aantal wordt vastgesteld, blijft het soms moeilijk te verklaren waarom dit zo is. Een aantal mogelijke oorzaken voor het door ons geconstateerde achteruitgaan/verdwijnen:

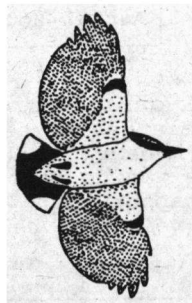
- Een landelijke terugval van de soort kan de verklaring zijn bij het verdwijnen van de Tortel.
- De Zanglijster herstelt mogelijk traag van strenge winters. Een afname als gevolg van een strenge winter is een korte termijneffect. De afname van de Zanglijster lijkt echter structurele vormen aan te gaan nemen. Sinds 1984, de start van het BMP, is de soort sterk achteruitgegaan. Ongetwijfeld kwam dat in de eerste jaren na 1984 door de strenge, sneeuwrijke winters die in de West- en Zuidwesteuropese overwinteringsgebieden veel slachtoffers zullen hebben gemaakt. De stand is echter na de boterzachte winters van 1987/88 - 1989/1990 lang niet op het peil van 1984 gekomen. Dit was wel bij vrijwel alle andere wintergevoelige soorten het geval, dus zullen bij de Zanglijster andere factoren het herstel belemmeren. Engels onderzoek maakt aannemelijk, dat

- niet predatie door Eksters, maar de inzet van slakkenverdelingsmiddelen de boosdoener is. Hierdoor neemt niet alleen het aanbod slakken af, maar Zanglijsters kunnen ook vergiftigd raken. Mogelijk spelen dezelfde problemen de Nederlandse Zanglijsters parten (SOVON NIEUWS, september 1992).
- De Fitis heeft misschien meer voorkeur gekregen voor het nabijgelegen Spaarnwoude, waar een groot, geschikt biotoop is ontstaan dat meer voldoet dan het ouder wordende bosgebied van de buitenplaatsen.

Territoriumdichtheid in nabijgelegen buitenplaatsen

Samen met Beeckesteijn, Velserbeek, Schoonenberg en Hoogergeest vormen Waterland en Meervliet een vrijwel aaneengesloten gebied van buitenplaatsen. Ze stammen uit dezelfde tijd, maar kennen elk hun geheel eigen geschiedenis. Bij Groenvoorziening van de gemeente Velsen waren twee rapporten over broedvogelinventarisaties bekend, die door de heren Twellaar en Kok in Schoonenberg (1991) en Hoogergeest (1992) zijn verricht. Wel werd een andere methode toegepast dan de BMP-methode (ongeveer 20 bezoeken en eigen interpretatiecriteria). Een deel van de aanbevelingen (onder andere het dichtleggen van sluippaden) die in de rapporten werd voorgesteld, is in de tussentijd uitgevoerd. Dit kan bijdragen aan interessante ontwikkelingen in de vogelpopulatie van beide gebieden in de komende jaren. In tabel 3 wordt een overzicht gegeven van de aantallen territoria in Schoonenberg en Hoogergeest.

Vergeleken met deze getallen en soortenrijkdom lijkt Waterland het vogelrijkste gebied van deze buitenplaatsen. Dit komt door de betrekkelijk lage recreatiedruk, het ecologisch beheer en de beperkte toegankelijkheid, terwijl in en rond Schoonenberg sportvelden, bungalows en een camping zijn gesitueerd en de kleine oppervlakte van Hoogergeest doorsneden is met sluippaden. Het lijkt interessant om het aanliggende landgoed Beeckesteijn in 1993 ook te inventariseren en de vogelstand onderling te vergelijken.

Tabel 3. Aantallen territoria in Schoonenberg (11 ha.) in 1991 en Hoogergeest (7.75 ha.) in 1992. Een + betekent dat de soort wel als broedvogel aanwezig was, maar dat er geen aantallen zijn vastgesteld.

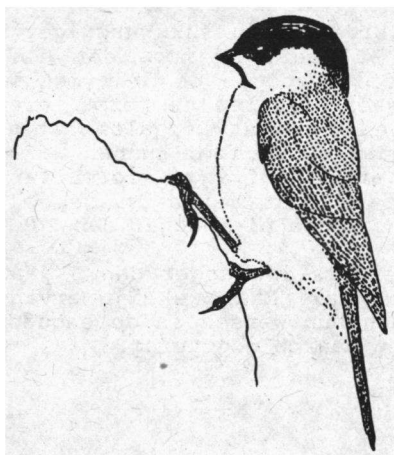
Soort	Schoonenberg	Hoogergeest
Wilde Eend	2	
Kuifeend	1	
Waterhoen	1	
Meerkoet	1	
Houtduif	4-5	2
Turkse Tortel	1	1
Grote Bonte Specht	2	1
Winterkoning	13	8
Heggenus	2	1
Roodborst	16	10
Nachtegaal	2	2
Merel	16	6
Zanglijster	0-1	1
Grote Lijster	1	
Zwartkop	5	4
Tjiftjaf	4	3
Fitis		3
Glanskop	1	
Pimpelmees	8	3
Koolmees	10	2
Boomklever	1	
Boomkruiper	5-6	2
Vlaamse Gaai	5-6	1-2
Ekster	4	1
Kauw	+	+
Zwarte Kraai	1	1
Spreeuw	10	1
Vink	4	
Groenling	1	
Totaal	121	54
Dichtheid (terr./ha)	11	6.97
Aantal soorten	28	20

Met dank aan mevrouw Popma voor de toestemming die ze gaf om het gehele gebied te betreden, Evert van Huijssteeden, meneer Kok en meneer Twellaar voor het beschikbaar stellen van de gegevens van de vorige inventarisaties, Peter de Jong voor het beheersrapport van Waterland en Peter de Jong en Jan Visser voor de vele uren tellen.

Geraadpleegde literatuur

- SOVON, 1989. Broedvogel Monitoring handleiding. SOVON, Beek-Ubbergen.
- Twellaar, R. & P.J. Kok, 1991. Inventarisatierapport park Schoonenberg 1991.
- Twellaar R., & P.J. Kok, 1992. Inventarisatierapport park Hoogergeest 1992.
- Venetiën, J. van, 1968. Hart van Kennemerland, album van leven en werken in Midden-Kennemerland door de eeuwen heen. Hoogovens, Velsen.
- Venetiën, J. van, 1975. Meervliet van de zeventiende eeuw tot 1927, een kerk en een handvol huizen. Stichting hêt dorp Velsen, Velsen.

Fred Hopman, Stephensonplein 7, 1972 RP IJmuiden.

De Glanskop is tussen 1986 en 1992 toegenomen van drie naar zeven territoria in het gehele gebied. Daarnaast kon in 1992 de Matkop als nieuwkomer verwolkomd worden. Tekening: Guido van Leeuwen.